

Prelegerea nr. 8

Scheme practice de amplificatoare instrumentație

Amplificator instrumentație cu două operaționale cu impedanță mică de intrare

Unele aplicații nu impun impedanțe de intrare ridicate. În aceste situații se poate utiliza un amplificator având schema din fig. 4.12.

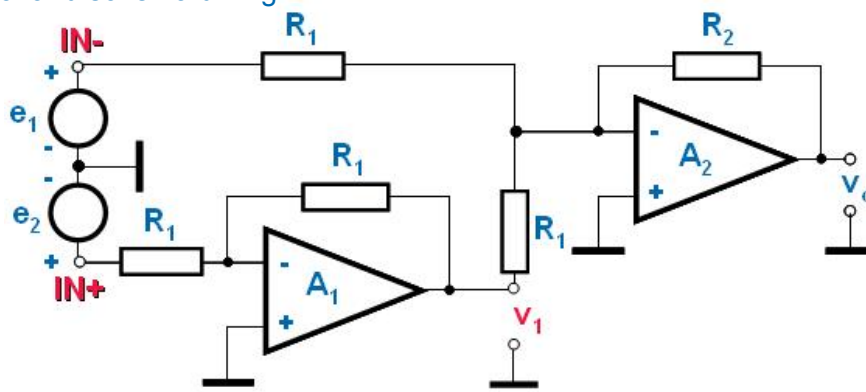

Figura 4.12

Pentru acest circuit cele două amplificatoare lucrează ca inversoare și nu este necesar să prezinte posibilitatea de lucru de mod neinversor. Se pot utiliza amplificatoare cu modulare-demodulare (pentru derivă redusă) sau amplificatoare operaționale cu tranzistoare cu efect de câmp pe intrare ce pot prezenta neliniarități importante în modul neinversor. Pentru a determina expresia amplificării de mod diferențial a amplificatorului vom folosi teorema suprapunerii efectelor.

La ieșirea amplificatorului A_1 lucrând de mod inversor apare o tensiune v_1 .

Lucrând cu modelul ideal al amplificatorului operațional, pentru care impedanța de ieșire este zero, v_1 poate fi asimilat unui generator ideal de tensiune. Folosim direct expresia factorului de amplificare de mod inversor A_{i1} (a etajului cu operaționalul A_1) și obținem:

$$A_{i1} = -\frac{R_1}{R_1} = -1$$

Deci:

$$v_1 = A_{i1} \cdot e_2 = -e_2$$

Putem înlocui ansamblul e_2, R_1, R_1, A_1 cu un generator ideal de tensiune având valoarea $v_1 = -e_2$.

Pentru etajul A_2 ținem seama că asupra sa acționează două semnale: v_1 și e_1 . Folosim teorema suprapunerii efectelor.

Considerăm la început activ generatorul e_1 și pasivizăm ramura generatorului v_1 (desfacem conexiunea de la ieșirea lui v_1 și legăm la masă capătul rezistenței R_1).

Rezistența R_1 are ambele capete conectate la potențial 0 (borna – de la A_2 are potențialul $V_+ = V_- = 0$), deci nu va fi parcursă de curent ceea ce permite eliminarea sa din circuitul de analiză.

Rămâne doar generatorul e_1 conectat într-o configurație de etaj inversor pentru operaționalul A_2 . La ieșire apare componenta v_{oe1} :

$$v_{oe1} = A_{i2} \cdot e_1 = -\frac{R_2}{R_1} \cdot e_1$$

unde A_{i2} reprezintă amplificarea de mod inversor a etajului A_2 în acest caz.

După acest prim pas, pasivizăm ramura generatorului e_1 și considerăm activ generatorul v_1 , obținând o componentă v_{ov1} .

$$v_{ov1} = A_{i2} \cdot v_1 = -\frac{R_2}{R_1} \cdot v_1$$

Întrucât circuitul prezintă simetrie perfectă pentru intrările de la generatoarele e_1 și v_1 , analiza în acest caz este identică cu cea folosită anterior.

Tensiunea de ieșire se obține prin sumarea celor două componente determinate anterior:

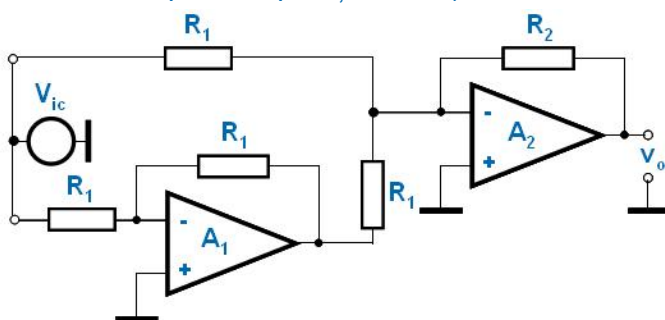
$$v_o = v_{oe1} + v_{ov1} = -\frac{R_2}{R_1} \cdot (e_1 + v_1) = \frac{R_2}{R_1} \cdot (e_2 - e_1)$$

Se obține în final expresia amplificării diferențiale a circuitului sub forma (4.25):

$$A_d = \frac{v_o}{e_2 - e_1} = \frac{R_2}{R_1} \quad (4,25)$$

Câștigul amplificatorului poate fi variat în trepte sau continuu, prin modificarea valorii rezistenței R_2 , fără a afecta proprietățile de rejecție a modului comun.

Circuitul poate avea câștig de mod comun datorită dezechilibrului valorilor rezistoarelor R_1 . Schema necesită patru rezistoare R_1 teoretic identice, dar practic diferite între ele. Pentru modul de lucru inversor, operaționalele nu trebuie să aibă performanțe de mod comun deosebite (tensiunea de pe ambele intrări este practic zero, aceasta fiind și tensiunea de mod comun aplicată operaționalului).

Optimizarea performanțelor globale ale amplificatorului diferențial din punct de vedere al rejecției de mod comun se poate realiza prin prevederea unei mici posibilități de ajustare a uneia din rezistențele R_1 , în scopul reducerii efectului despreccherii practice a valorilor celor patru rezistențe notate R_1 .

Referitor la eroarea statică datorată tensiunii de offset de la intrarea operaționalului, aceasta este de aproximativ patru ori mai mare decât la amplificatorul diferențial de bază.

Pentru a calcula eroarea statică datorată tensiunii de offset de intrare anulăm generatoarele de semnal și conectăm intrările amplificatorului la masă. Acest mod de analiză îl vom aplica la ambele amplificatoare operaționale utilizate în schemă, care fiind independente permit evaluarea erorii globale prin suprapunerea efectelor.

Considerăm mai întâi amplificatorul operațional A_1 ideal (nu prezintă tensiune de offset de intrare) și A_2 real, caracterizat de prezența unui generator de tensiune de intrare de offset V_{oi2} .

Pentru etajul cu operaționalul A_2 se obține schema din fig. 4.13 a, respectiv schema echivalentă cu amplificator operațional ideal din fig. 4.13 b.

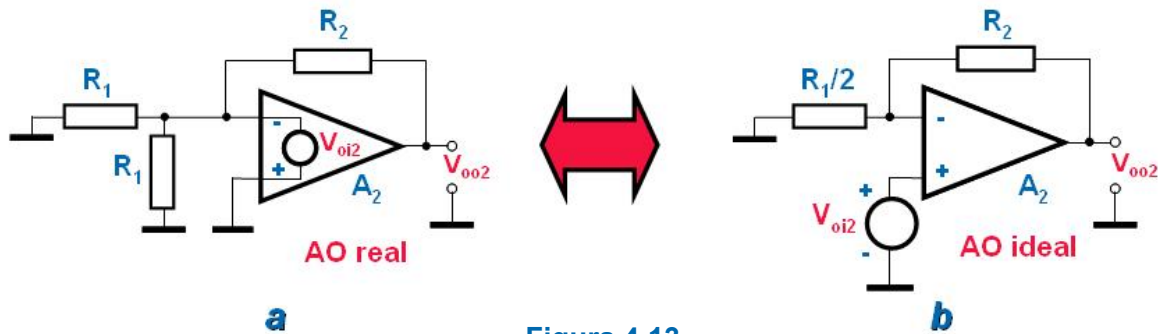
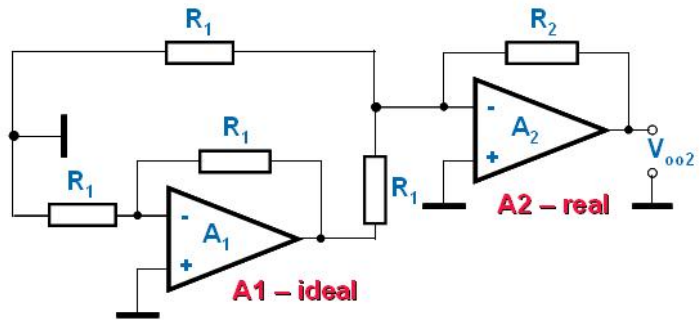

Figura 4.13

Conform schemei echivalente, rezultă că tensiunea generatorului de offset V_{oi2} este amplificată de mod neinversor cu factorul A_{n2} , ceea ce conduce la apariția la ieșirea lui A_2 a unei componente de tensiune de offset de ieșire V_{oo2} (4.26):

$$V_{oo2} = A_{n2} \cdot V_{oi2} = \left(1 + \frac{R_2}{R_1/2}\right) \cdot V_{oi2} = \left(1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1}\right) \cdot V_{oi2} \quad (4.26)$$

Considerăm acum ideal (fără offset la intrare) amplificatorul operațional A_2 și A_1 real, caracterizat de o tensiune de offset de intrare V_{oi1} . Schema electrică pentru evaluarea tensiunii de ieșire de offset V_{oo1} este prezentată în fig. 4.14 a, iar în fig. 4.14 b se prezintă schema echivalentă cu operațional ideal.

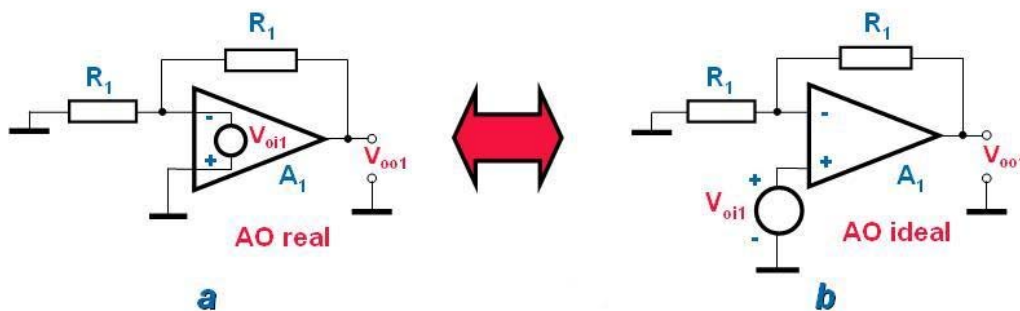
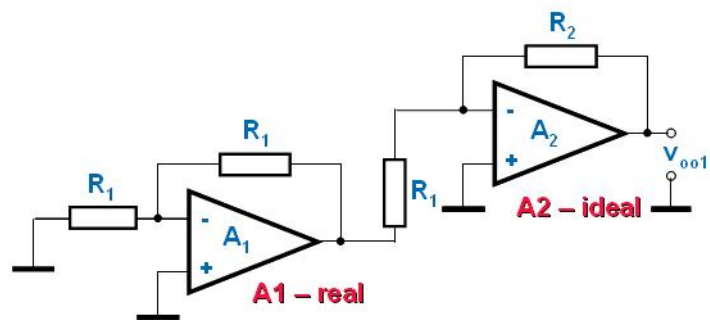

Figura 4.14

Tensiunea V_{oi1} este amplificată de mod neinversor de etajul A_1 , cu un câștig A_{n1} :

$$V_{oo1} = A_{n1} \cdot V_{oi1} = \left(1 + \frac{R_1}{R_1}\right) \cdot V_{oi1} = 2 \cdot V_{oi1}$$

Tensiunea V_{oo1} este amplificată inversor cu câștigul A_{i2} de etajul cu operaționalul A_2 , rezultând la ieșire o tensiune de eroare V_{oo21} (4.27):

$$V_{oo21} = A_{i2} \cdot v_{oo1} = -2 \cdot \frac{R_2}{R_1} \cdot v_{oi1} \quad (4.27)$$

Deoarece nu poate fi precizată o polaritate a generatoarelor de tensiune de offset de intrare, tensiunea de offset de ieșire V_{oo} obținută prin suprapunerea efectelor, este:

$$V_{oo} = V_{oo2} + V_{oo21} = \pm \left(1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1}\right) \cdot |v_{oi2}| \mp 2 \cdot \frac{R_2}{R_1} \cdot |v_{oi1}| \quad (4.28)$$

Cazul cel mai defavorabil se obține când cele două componente își sumează efectele, rezultând pentru tensiunea de offset de ieșire o valoare (4.29):

$$V_{oo\max} = \left(1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1}\right) \cdot V_{oi2} + 2 \cdot \frac{R_2}{R_1} \cdot V_{oi1} \quad (4.29)$$

Pentru cazul (curent întâlnit) când cele două operaționale sunt de același tip, $V_{oi1} = V_{oi2} = V_{oi}$, tensiunea (maximă) de offset de ieșire este (4.30):

$$V_{oo\max} = \left(1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1}\right) \cdot V_{oi} + 2 \cdot \frac{R_2}{R_1} \cdot V_{oi} = \left(1 + 4 \cdot \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot V_{oi} \quad (4.30)$$

Eroarea statică datorată tensiunii de offset crește de aproximativ patru ori față de cazul amplificatorului diferențial de bază.

În ceea ce privește capacitatea de preluare a tensiunii de mod comun de către amplificator, aceasta este limitată de etajul inversor cu câștig unitar A_1 . Tensiunea de mod comun nu poate depăși valoarea tensiunii de ieșire de saturație V_{osat1} , întrucât o valoare mai mare, peste care se suprapune semnalul util e_2 determină intrarea în saturație și limitarea (distorsionarea) semnalului de ieșire.

Capacitatea de preluare a tensiunii de mod comun poate fi mărită făcând un câștig subunitar pe etajul A_1 .

$$|A_{i1}| = \frac{R_{11}}{R_{12}} = \frac{V_{osat1}}{V_{ic}} < 1$$

Pentru a nu afecta câștigul global trebuie mărit în mod corespunzător câștigul etajului A_2 , ceea ce va conduce la creșterea în aceeași proporție a termenului de eroare datorat tensiunii de offset.

Amplificator instrumentație cu două operaționale cu impedanță mare de intrare

Schema electrică a acestui amplificator instrumentație este prezentată în fig. 4.15.

Ambele amplificatoare operaționale sunt atacate pe borna neinversoare, ceea ce conferă circuitului proprietatea de a prezenta o impedanță de intrare mare.

Pentru a calcula amplificarea de mod diferențial a circuitului aplicăm teorema suprapunerii efectelor. La ieșirea etajului A_1 se obține o tensiune de ieșire v_1 ce se aplică pe circuitul de intrare inversoare a etajului A_2 . Deoarece etajul A_1 este neinversor, cu câștig A_{n1} , tensiunea de ieșire v_1 are forma (4.31):

$$v_1 = A_{n1} \cdot e_1 = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot e_1 \quad (4.31)$$

Tensiunea de ieșire v_o din amplificatorul diferențial A_2 are două componente: v_{oe2} care se datorează generatorului e_2 și v_{ov1} care se datorează tensiunii de ieșire v_1 din etajul A_1 . Conform modelului ideal, amplificatorul operațional A_1 are o impedanță de ieșire nulă, ceea ce corespunde unui generator ideal de tensiune.

$$v_o = v_{oe2} + v_{ov1} \quad (4.32)$$

Componenta v_{oe2} se obține pasivizând generatorul v_1 (prin întreruperea legăturii la generator și legarea la masă a capătului astfel deconectat al rezistenței R_3).

Pentru generatorul e_2 apare o configurație de amplificator neinversor, cu câștigul A_{n2} pentru etajul A_2 . Componenta v_{oe2} are forma (4.33):

$$v_{oe2} = A_{n2} \cdot e_2 = \left(1 + \frac{R_4}{R_3}\right) \cdot e_2 \quad (4.33)$$

Pentru a determina componenta v_{ov1} pasivizăm ramura generatorului e_2 (întrerupem legătura la generator și legăm la masă intrarea + a amplificatorului operațional A_2).

Rămâne activ generatorul v_1 , conectat la etajul A_2 în configurație inversoare pentru care avem un câștig A_{i2} . Se obține pentru v_{ov1} expresia (4.34):

$$v_{ov1} = A_{i2} \cdot v_1 = -\frac{R_4}{R_3} \cdot v_1 = -\frac{R_4}{R_3} \cdot \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot e_1 \quad (4.34)$$

Prin suprapunerea efectelor, tensiunea totală de ieșire v_o are forma (4.35):

$$v_o = \left(1 + \frac{R_4}{R_3}\right) \cdot e_2 - \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot \frac{R_4}{R_3} \cdot e_1 = \left(1 + \frac{R_4}{R_3}\right) \cdot e_2 - \left(\frac{R_4}{R_3} + \frac{R_4}{R_3} \cdot \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot e_1 \quad (4.35)$$

Dacă se îndeplinește condiția de echilibru între rezistențele circuitului (4.36):

$$\frac{R_2}{R_1} \cdot \frac{R_4}{R_3} = 1 \Leftrightarrow \frac{R_2}{R_1} = \frac{R_3}{R_4} \quad (4.36)$$

se obține pentru tensiunea de ieșire expresia (4.37):

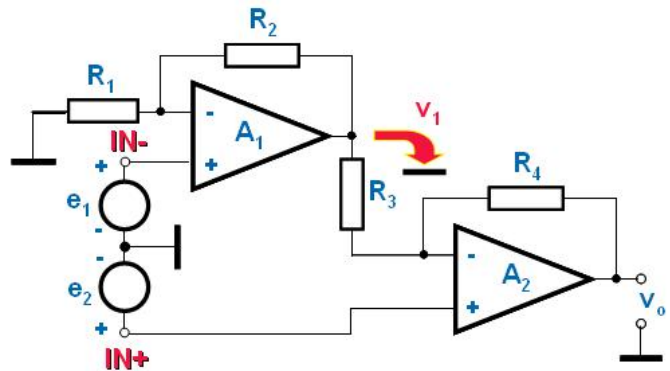

Figura 4.15

$$v_o = \left(1 + \frac{R_4}{R_3}\right) \cdot (e_2 - e_1) \quad (4.37)$$

Expresia amplificării de mod diferențial a circuitului are forma (4.38):

$$A_d = \frac{v_o}{e_2 - e_1} = \left(1 + \frac{R_4}{R_3}\right) \quad (4.38)$$

Pentru a asigura performanțe ridicate de mod comun trebuie respectată egalitatea rapoartelor dintre rezistențe (4.36). Întrucât amplificatoarele operaționale lucrează în modul neinversor este necesar să aibă performanțe proprii de mod comun ridicate pentru a avea o rejecție globală de mod comun bună (la modul neinversor tensiunea de intrare $v_i = V_+ = V_-$ apare și ca tensiune de mod comun).

Impedanța de intrare văzută la fiecare intrare a amplificatorului diferențial este impedanța de intrare de mod neinversor a amplificatorului operațional corespunzător, având valori de peste 10 M Ω , funcție de tipul etajului de intrare al operaționalei folosite.

Din expresia câștigului diferențial (4.38) și din condiția de egalitate a rapoartelor rezistențelor (4.36) rezultă că amplificatorul diferențial poate fi folosit pentru câștiguri fixe sau în trepte. Un reglaj continuu al câștigului afectează proprietățile de mod comun, întrucât trebuie modificate simultan cel puțin două rezistențe pentru a nu afecta egalitatea rapoartelor (4.36).

Referitor la capacitatea amplificatorului de a prelua tensiuni de mod comun, aceasta este limitată (în mod paradoxal) pentru valori mici ale câștigului diferențial. Limitarea este produsă de etajul cu amplificatorul operațional A_1 , pentru care tensiunea maximă de intrare v_{1+max} are valoarea (4.39):

$$V_{1+max} = \frac{V_{o1sat}}{A_{n1}} = \frac{V_{o1sat}}{1 + \frac{R_2}{R_1}} \quad (4.39)$$

unde: A_{n1} reprezintă câștigul de mod neinversor al etajului cu operaționalul A_1 , iar V_{o1sat} tensiunea de ieșire de saturație a aceluiași etaj. Condiția (4.39) impune ca etajul să nu intre în saturație, situație ce ar conduce la distorsiuni însemnate ale semnalului de ieșire.

Valoarea maximă a tensiunii de intrare v_{1+max} scade la valori ridicate ale numitorului din expresia (4.39), respectiv la valori mari ale raportului R_2/R_1 .

Această situație corespunde unei valori mari a raportului R_3/R_4 (conform condiției (4.36)), deci unui raport redus pentru R_4/R_3 , ceea ce, conform expresiei (4.38) conduce la o valoare redusă a câștigului diferențial.

Amplificator instrumentație de calitate

Pentru amplificatorul diferențial de bază s-au determinat parametrii ce descriu performanțele circuitului: amplificarea de mod diferențial A_d , câștigul de mod comun A_{cc} , eroarea statică ΔV_o și impedanța de intrare de mod diferențial R_{id} .

Multe aplicații impun câștiguri diferențiale mari, simultan cu asigurarea unei impedanțe de intrare de valoare mare, cu erori statice și câștig de mod comun reduse.

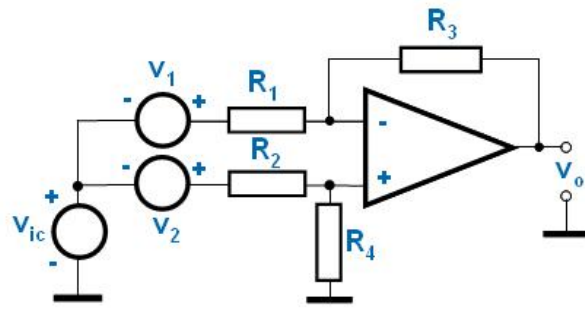
O impedanță de intrare R_{id} de valoare ridicată impune valori mari pentru rezistențele R_1 și R_2 .

Dacă se dorește un câștig diferențial mare, apare necesitatea unei valori mult mai mari a rezistenței de reacție R_3 față de valoarea rezistenței R_1 .

$$A_d = \frac{R_3}{R_1} \quad A_{cc} = \frac{R_4 \cdot R_1 - R_2 \cdot R_3}{R_1 \cdot (R_2 + R_4)}$$

$$R_{id} = R_1 + R_2$$

$$\Delta V_o = \pm \left(1 + \frac{R_3}{R_1} \right) \cdot |V_{oi}| \mp R_3 \cdot |I_{oi}|$$

Valori mari ale câștigului diferențial conduc la creșterea termenului erorii statice datorat tensiunii de offset de intrare V_{oi} , iar valoarea mare a rezistenței R_3 duce la mărirea termenului de eroare statică datorat curentului de offset de intrare I_{oi} .

Valori foarte mari ale rezistoarelor ridică probleme de stabilitate, afectând condiția de echilibru și rejecția de mod comun globală $CMRR_c$ datorită valorii semnificative a câștigului de mod comun datorat dezechilibrului rezistențelor A_{cc} .

Exemplu de analiză

Să se proiecteze un amplificator diferențial cu impedanța de intrare $R_{id} = 2 \text{ M}\Omega$, câștig diferențial $A_d = 30$, folosind un amplificator diferențial pentru care avem parametrii $V_{oi} = 10 \text{ mV}$, $I_{oi} = 2 \text{ nA}$ și $CMR = 60 \text{ dB}$.

Amplificatorul este folosit pentru amplificarea unui semnal având componenta diferențială $v_{id} = 35 \text{ mV}$ și componenta de mod comun $v_{ic} = 10 \text{ V}$.

Din considerente de simetrie se alege $R_1 = R_2 = R_{id}/2 = 1 \text{ M}\Omega$. Rezultă imediat $R_3 = A_d \cdot R_1 = 30 \cdot 1 = 30 \text{ M}\Omega$. Pentru aceste valori pot apărea variații ale rezistenței de $\pm 1 \%$ (performanță foarte bună). Eroarea statică maximă este:

$$\begin{aligned} \Delta V_{o\max} &= \left(1 + \frac{R_3}{R_1} \right) \cdot V_{oi} + R_3 \cdot I_{oi} = \left(1 + \frac{30}{1} \right) \cdot 10^{-2} + 30 \cdot 10^6 \cdot 2 \cdot 10^{-9} = \\ &= 0.31 + 0.06 = 0.37 \text{ V} \end{aligned}$$

Câștigul de mod diferențial A_{cc} datorat dezechilibrului rezistențelor:

$$\begin{aligned} A_{cc} &= \frac{R_{4\min} \cdot R_{1\min} - R_{2\max} \cdot R_{3\max}}{R_{1\min} \cdot (R_{2\max} + R_{4\min})} = \\ &= \frac{30 \cdot 0,99 \cdot 1 \cdot 0,99 - 1 \cdot 1,01 \cdot 30 \cdot 1,01}{1 \cdot 0,99 \cdot (1 \cdot 1,01 + 30 \cdot 0,99)} = -0,0395 \end{aligned}$$

Pentru această valoare a câștigului rezultă și o componentă de ieșire V_{cc} datorată tensiunii de mod comun de intrare v_{ic} de valoare:

$$V_{cc} = |A_{cc}| \cdot v_{ic} = 0,0395 \cdot 10 = 0,395 \text{ V}$$

Eroarea de mod comun V_{co} datorată amplificatorului operațional este:

$$V_{co} = A_{co} \cdot v_{ic} = \frac{R_3^2}{R_1 \cdot (R_1 + R_3) \cdot CMRR} \cdot v_{ic} =$$

$$\frac{(30 \cdot 10^6)^2}{1 \cdot 10^6 \cdot (1 \cdot 10^6 + 30 \cdot 10^6) \cdot 1000} \cdot 10 = 0,290 V$$

Tensiunea de ieșire totală V_{oc} datorată tensiunii de mod comun este:

$$V_{oc} = V_{cc} + V_{co} = 0,395 V + 0,290 V = 0,685 V$$

Comparăm aceste erori cu valoarea dorită a tensiunii de ieșire V_{od} datorată semnalului de intrare diferențial v_{id} :

$$v_{od} = A_d \cdot v_{id} = 30 \cdot 35 \cdot 10^{-3} = 1,05 V$$

Referitor la eroarea statică totală, abaterea relativă δ_s procentuală este:

$$\delta_s = \frac{\Delta V_o \max}{v_{od}} \cdot 100\% = \frac{0,37}{1,05} \cdot 100\% = 35,24\%$$

Eroarea relativă datorată componentei de eroare δ_{cc} (din câștigul de mod comun ce apare din dezechilibrul rezistențelor) este:

$$\delta_{cc} = \frac{V_{cc}}{v_{od}} \cdot 100\% = \frac{0,395}{1,05} \cdot 100\% = 37,62\%$$

iar eroarea relativă datorată câștigului propriu de mod comun al amplificatorului operațional δ_{co} are valoarea:

$$\delta_{co} = \frac{V_{co}}{v_{od}} \cdot 100\% = \frac{0,290}{1,05} \cdot 100\% = 27,62\%$$

Dacă erorile se cumulează, apare o eroare relativă globală δ :

Eroarea totală ce apare are o mărime inacceptabil de mare. Dacă studiem componentele acestei erori observăm că toate au contribuții semnificative.

Exemplul prezentat pune în evidență foarte bine caracterul contradictoriu al parametrilor rezistență de intrare R_{id} , câștig diferențial A_d , rejecție de mod comun $CMRR_c$ și eroarea statică la ieșire ΔV_o . Acești patru parametri interacționează între ei și nu se poate realiza întotdeauna un compromis rezonabil pentru a asigura performanțele dorite.

În cele ce urmează se prezintă un amplificator care depășește câteva din limitările menționate. Pentru realizarea circuitului sunt necesare trei amplificatoare operaționale, ceea ce conduce la o schemă electrică mai complexă. Prin utilizarea capsulelor ce conțin trei sau patru amplificatoare operaționale se poate realiza un montaj compact, asigurând și alte avantaje importante. Problema majoră ce se rezolvă optim prin utilizarea capsulelor de acest tip este împerecherea celor două etaje de intrare cu amplificatoare operaționale, ceea ce conduce la performanțe ridicate în privința tensiunii de offset și a derivei, lucru ce se va demonstra ulterior.

Amplificatorul instrumentație de calitate este prezentat în fig. 4.16 și este în principiu un amplificator diferențial de bază cu amplificatoare neinversoare pe fiecare intrare.

Etajele neinversoare de intrare asigură impedanțe de intrare mari, independente de valorile rezistențelor din circuit, care vor putea fi alese astfel încât să se reducă erorile circuitului.

Din modul de conectare al amplificatoarelor operaționale A_1 și A_2 , datorită prezenței rezistenței R_1 , rezultă că generatoarele de semnal v_1 și v_2 acționează asupra ambelor operaționale.

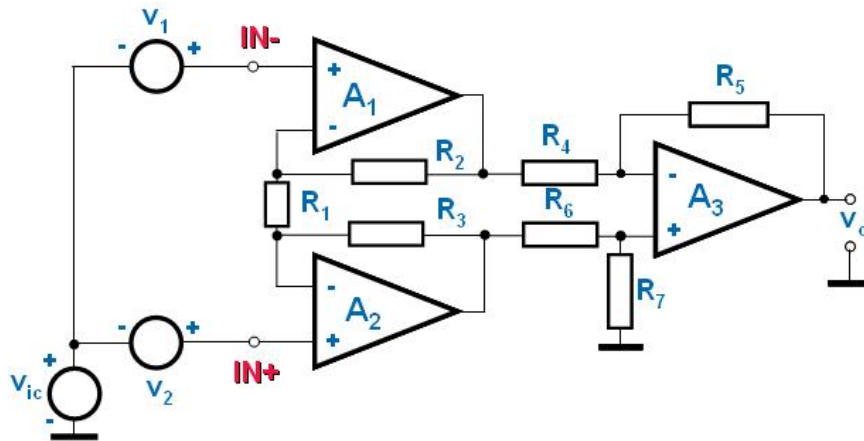
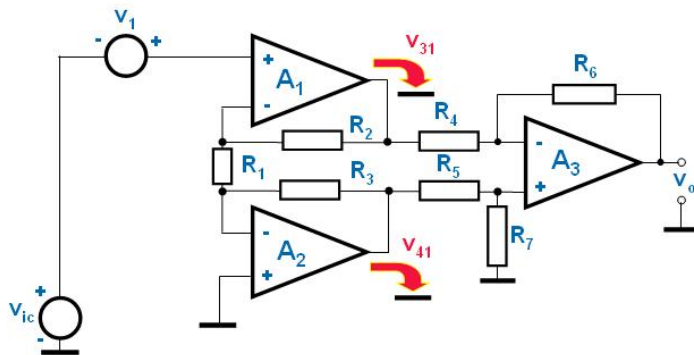

Figura 4.16

Pentru analiză folosim principiul suprapunerii efectelor. Considerăm inițial activ generatorul v_1 și pasivizăm ramura generatorului v_2 .

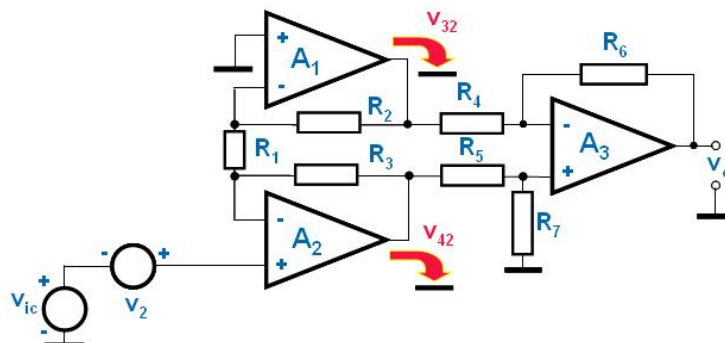
Tensiunea generatorului $v_1 + v_{ic}$ va fi amplificată de mod neinversor de etajul A_1 (cu câștigul A_{n1}) și de mod inversor de etajul A_2 (cu câștigul A_{i2}). Într-adevăr $V_{1+} = V_{1-} = v_1 + v_{ic}$ și tensiunea de pe intrarea inversoare a amplificatorului A_1 apare ca semnal de intrare pentru etajul inversor A_2 . Componenta v_{31} de la ieșirea etajului A_1 are expresia (4.40):

$$v_{31} = A_{n1} \cdot (v_1 + v_{ic}) = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot (v_1 + v_{ic}) \quad (4.40)$$

iar componenta v_{41} de la ieșirea etajului A_2 are expresia (4.41):

$$v_{41} = A_{i2} \cdot (v_1 + v_{ic}) = -\frac{R_3}{R_1} \cdot (v_1 + v_{ic}) \quad (4.41)$$

Considerăm acum v_2 activ și pasivizăm ramura cu generatorul v_1 . Problema este perfect echivalentă cu cea anterioară, numai că tensiunea $v_2 + v_{ic}$ este amplificată de mod inversor de etajul A_1 și de mod neinversor de etajul A_2 . Analiza se face în mod identic cu cea făcută pentru generatorul v_1 , având în vedere simetria circuitului.

Componenta v_{32} de la ieșirea etajului A_1 are forma (4.42):

$$v_{32} = A_{i2} \cdot (v_2 + v_{ic}) = -\frac{R_2}{R_1} \cdot (v_2 + v_{ic}) \quad (4.42)$$

iar componenta v_{42} de la ieșirea amplificatorului A_2 este (4.43):

$$v_{42} = A_{n2} \cdot (v_2 + v_{ic}) = \left(1 + \frac{R_3}{R_1}\right) \cdot (v_2 + v_{ic}) \quad (4.43)$$

Expresiile tensiunilor v_3 și v_4 care apar la ieșirile amplificatoarelor operaționale de intrare A_1 și A_2 se obțin aplicând principiul suprapunerii efectelor.

Astfel v_3 are componentele v_{31} (4.40) și v_{32} (4.42), obținându-se expresia (4.44):

$$\begin{aligned} v_3 &= v_{31} + v_{32} = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot (v_1 + v_{ic}) - \frac{R_2}{R_1} \cdot (v_2 + v_{ic}) = \\ &= \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot v_1 + v_{ic} + \frac{R_2}{R_1} \cdot v_{ic} - \frac{R_2}{R_1} \cdot v_2 - \frac{R_2}{R_1} \cdot v_{ic} = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot v_1 - \frac{R_2}{R_1} \cdot v_2 + v_{ic} \end{aligned} \quad (4.44)$$

Tensiunea v_4 are componentele v_{41} (4.41) și v_{42} (4.43), obținând expresia (4.45):

$$\begin{aligned} v_4 &= v_{41} + v_{42} = -\frac{R_3}{R_1} \cdot (v_1 + v_{ic}) + \left(1 + \frac{R_3}{R_1}\right) \cdot (v_2 + v_{ic}) = \\ &= -\frac{R_3}{R_1} \cdot v_1 - \frac{R_3}{R_1} \cdot v_{ic} + \left(1 + \frac{R_3}{R_1}\right) \cdot v_2 + \frac{R_3}{R_1} \cdot v_{ic} + v_{ic} = -\frac{R_3}{R_1} \cdot v_1 + \left(1 + \frac{R_3}{R_1}\right) \cdot v_2 + v_{ic} \end{aligned} \quad (4.45)$$

Amplificatorul A_3 lucrează de mod diferențial pentru semnalele v_4 și v_3 . Considerăm circuitul echilibrat:

$$\frac{R_6}{R_4} = \frac{R_7}{R_5}$$

Rezultă pentru tensiunea de ieșire v_o expresia:

$$\begin{aligned} v_o &= \frac{R_6}{R_4} \cdot (v_4 - v_3) \\ v_o &= \frac{R_6}{R_4} \cdot \left(-\frac{R_3}{R_1} \cdot v_1 + v_2 + \frac{R_3}{R_1} \cdot v_2 + v_{ic} - v_1 - \frac{R_2}{R_1} \cdot v_1 + \frac{R_2}{R_1} \cdot v_2 - v_{ic} \right) \\ v_o &= \frac{R_6}{R_4} \cdot \left(\frac{R_1 + R_2 + R_3}{R_1} \cdot v_2 - \frac{R_1 + R_2 + R_3}{R_1} \cdot v_1 \right) \\ v_o &= \frac{R_6}{R_4} \cdot \frac{R_1 + R_2 + R_3}{R_1} \cdot (v_2 - v_1) \end{aligned} \quad (4.46)$$

În practică rezistențele se iau (de regulă) conform condițiilor:

$$R_2 = R_3, \quad R_4 = R_5 = R_6 = R_7$$

În aceste condiții, expresia tensiunii de ieșire v_o devine:

$$v_o = \frac{R_1 + 2 \cdot R_2}{R_1} \cdot (v_2 - v_1) = \left(1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1} \right) \cdot (v_2 - v_1)$$

Se obține în final expresia amplificării de mod diferențial a amplificatorului instrumentație de calitate (4.47):

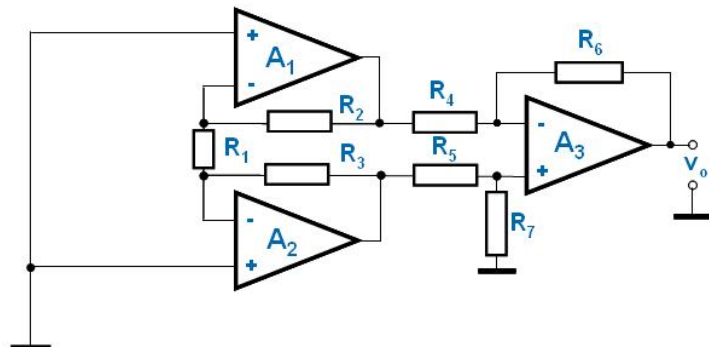
$$A_d = \frac{v_o}{v_2 - v_1} = 1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1} \quad (4.47)$$

Pe baza acestor rezultate se pot trage câteva concluzii. Astfel, etajele de intrare A_1 și A_2 pot fi proiectate să lucreze cu un câștig mare, fără ca aceasta să cauzeze un offset excesiv.

Într-adevăr, dacă se respectă condiția ca cele două amplificatoare operaționale să fie pe același chip, din considerente legate de tehnologia de realizare a circuitelor integrate se poate estima faptul că tensiunea de decalaj de la intrare are valori apropiate pentru cele două operaționale și aceeași polaritate.

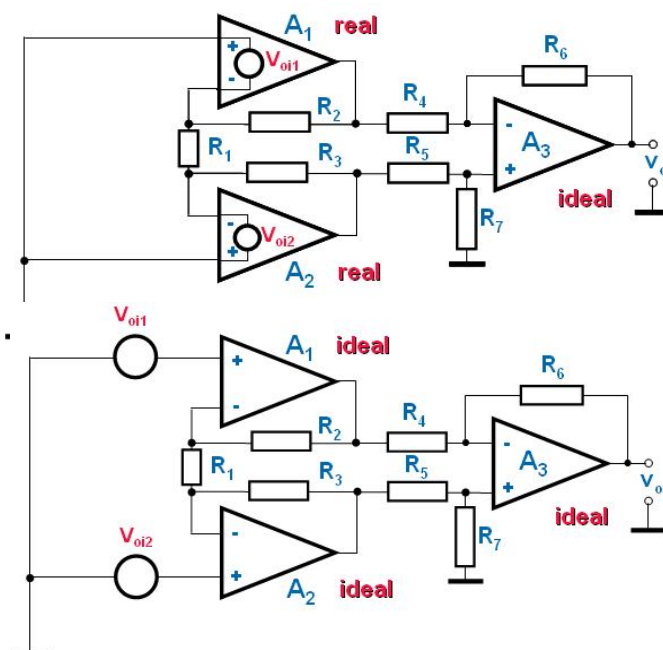
Pentru analiză vom aplica din nou teorema suprapunerii efectelor. Considerăm inițial amplificatoarele operaționale A_1 și A_2 reale, prezentând tensiunile de decalaj la intrare V_{oi1} , respectiv V_{oi2} . Amplificatorul A_3 îl considerăm ideal, fără tensiune de decalaj la intrare.

După cum știm, putem trece de la amplificatorul operațional real la modelul său ideal dacă scoatem pe intrarea neinversoare generatorul tensiunii de decalaj la intrare. Aplicăm această observație amplificatoarelor A_1 și A_2 .

La ieșire se obține o tensiune de decalaj V_{oo12} datorată celor două generatoare de tensiune de decalaj de la intrare V_{oi1} și V_{oi2} .

Putem observa că s-a obținut schema amplificatorului instrumentație de calitate, unde în locul generatoarelor de semnal diferențial v_1 și v_2 apar generatoarele V_{oi1} și V_{oi2} , iar tensiunea generatorului de mod comun V_{ic} este zero.

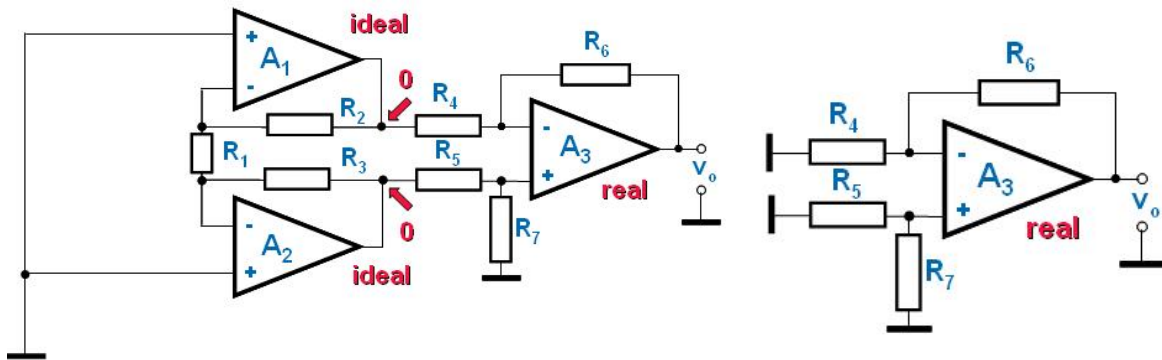
Prin urmare putem folosi rezultatul pentru tensiunea de ieșire obținut anterior și scriem direct expresia tensiunii de decalaj la ieșire V_{oo12} :

$$V_{oo12} = \frac{R_6}{R_4} \cdot \frac{R_1 + R_2 + R_3}{R_1} \cdot (V_{oi2} - V_{oi1})$$

Dacă se respectă condiția ca cele două amplificatoare operaționale să fie pe același chip, se poate estima faptul că tensiunile de decalaj de la intrare au valori apropiate pentru cele două operaționale. Diferența între V_{io2} și V_{io1} va avea o valoare redusă și tensiunea de decalaj la ieșire V_{oo12} va fi mică, diminuându-se eroarea statică datorată tensiunii de offset.

Considerăm acum operaționalul A_3 real și A_1, A_2 ideale (fără tensiune de decalaj).

Ca urmare, tensiunile de ieșire din etajele A_1 și A_2 au valoarea zero.

Potențialele capetelor din stânga ale rezistențelor R_4 și R_5 fiind zero, le putem lega la masă, iar etajele A_1 și A_2 nu au niciun efect, deci pot fi îndepărtate.

Pentru analiză a rămas doar amplificatorul diferențial de bază cu A_3 . Acesta prezintă o tensiune de decalaj la intrare V_{oi3} . La ieșirea etajului A_3 apare o tensiune de decalaj V_{oo3} , a cărei valoare se poate calcula cu relația determinată când s-a studiat eroarea datorată tensiunii de offset la amplificatorul diferențial de bază:

$$V_{oo3} = \left(1 + \frac{R_6}{R_4}\right) \cdot V_{oi3}$$

Tensiunea de decalaj la ieșirea amplificatorului instrumentație se obține prin suprapunerea efectelor:

$$V_{oo} = V_{oo12} + V_{oo3} = \frac{R_6}{R_4} \cdot \frac{R_1 + R_2 + R_3}{R_1} \cdot (V_{oi2} - V_{oi1}) + \left(1 + \frac{R_6}{R_4}\right) \cdot V_{oi3}$$

Dacă rezistențele se aleg conform condițiilor:

$$R_2 = R_3, \quad R_4 = R_5 = R_6 = R_7$$

se obține:

$$V_{oo} = \left(1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1}\right) \cdot (V_{oi2} - V_{oi1}) + 2 \cdot V_{oi3}$$

Referitor la termenii de eroare datorată curenților de decalaj, problema se simplifică deoarece nu există practic nicio legătură între impedanța de intrare a amplificatorului instrumentație și valorile rezistențelor utilizate în circuit.

Atacul la intrare fiind făcut pe intrările neinversoare se obțin impedanțe de intrare tipic mai mari de $10^{10} \Omega$.

Rezistențele din circuit pot fi alese din considerente de precizie și stabilitate, folosindu-se valori de ordinul $k\Omega$. La aceste valori componentele de eroare datorate curenților de decalaj de la amplificatoarele operaționale sunt ne semnificative.

Un avantaj specific schemei este cel referitor la modul de prescriere a câștigului din rezistența R_1 . Câștigul poate fi modificat în mod continuu (cu potențiomtru) sau în trepte (cu comutator), fiind specifică, conform relației (4.47), dependența de tip invers proporțională.

$$A_d = \frac{v_o}{v_2 - v_1} = 1 + \frac{2 \cdot R_2}{R_1} \quad (4.47)$$

Prin urmare, la creșterea câștigului rezistența R_1 își reduce valoarea, ceea ce nu creează probleme legate de erorile statice datorate curenților de decalaj.

Altă particularitate a schemei rezultă din relațiile (4.44), (4.45) și constă în aceea că etajele A_1 și A_2 reproduc la ieșirile lor tensiunea de mod comun v_{ic} .

$$v_3 = v_{31} + v_{32} = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot (v_1 + v_{ic}) - \frac{R_2}{R_1} \cdot (v_2 + v_{ic}) = \left(1 + \frac{R_2}{R_1}\right) \cdot v_1 - \frac{R_2}{R_1} \cdot v_2 + v_{ic}$$

$$v_4 = v_{41} + v_{42} = -\frac{R_3}{R_1} \cdot (v_1 + v_{ic}) + \left(1 + \frac{R_3}{R_1}\right) \cdot (v_2 + v_{ic}) = -\frac{R_3}{R_1} \cdot v_1 + \left(1 + \frac{R_3}{R_1}\right) \cdot v_2 + v_{ic}$$

Se observă de asemenea că valori diferite pentru R_2 și R_3 nu afectează câștigul de mod comun, ci doar câștigul diferențial.

Astfel, sarcina de rejecție a modului comun revine în exclusivitate etajului diferențial cu câștig unitar A_3 . Prin urmare, A_3 se alege cu $CMRR$ cât mai mare, iar pentru operaționalele A_1 și A_2 nu se impun niciun fel de condiții privind valorile $CMRR$.

Pentru valorile folosite la rezistențe se realizează și se menține ușor condiția de echilibru pentru etajul diferențial cu operaționalul A_3 , ceea ce nu creează probleme de mod comun.

În ceea ce privește câștigul de mod comun A_{cc} datorat dezechilibrului rezistențelor din circuitul extern al amplificatorului diferențial A_3 , acesta poate fi redus în mod semnificativ, întrucât rezistențele $R_4, \dots, R_7$ se iau (de regulă) egale între ele și au valoarea tipică de 1 $k\Omega$. La această valoare rezistențele se pot realiza în clase de precizie foarte bune la prețuri rezonabile și prezintă o foarte bună stabilitate în timp și cu temperatura.

Erorile statice introduse de etajul A_3 sunt reduse. Tensiunea de decalaj la ieșire este de două ori tensiunea de decalaj la intrare (pentru câștig diferențial unitar), în timp ce eroarea datorată curenților de decalaj este neglijabilă datorită valorilor de ordinul $k\Omega$ al rezistențelor utilizate pentru etajul A_3 .

Se constată o relaxare a condițiilor impuse operaționalului A_3 din punctul de vedere al erorilor statice datorate tensiunii și curenților de decalaj de la intrare.

În concluzie, schema permite reconcilierea contradicțiilor sesizate la etajul diferențial de bază. Structura prezentată stă la baza amplificatoarelor instrumentație cu performanțe ridicate (discrete, integrate hibride sau monolitice). Firmele producătoare asigură și alte facilități: controlul digital al câștigului, etaj repetoar pe ieșire (după etajul diferențial). Toate aceste facilități îmbunătățesc versatilitatea amplificatorului de acest tip ce are o mare răspândire în domeniul instrumentației.

5. AMPLIFICATOARE IZOLAȚIE

DEFINIȚIE

Un **amplificator izolație** (cu separare galvanică) este un circuit a cărui funcție este de a asigura izolarea ohmică (întreruperea continuității ohmice) între semnalele și circuitele de intrare și cele de ieșire. În principiu, un amplificator izolație este format dintr-un amplificator diferențial de intrare (amplificator operațional sau amplificator instrumentație), urmat de un etaj de izolare (separare) cu câștig unitar.

Etajul de separare izolează complet intrarea de ieșirea circuitului. În mod ideal, continuitatea ohmică a semnalului este întreruptă (la nivelul barierei de izolație) și totuși, după etajul de separare cu câștig unitar, semnalul se transferă cu acuratețe și fără atenuare. O caracteristică importantă a amplificatoarelor izolație este aceea că au intrare complet flotantă, ceea ce contribuie la eliminarea unor conexiuni complicate la masa surselor în multe aplicații.

În fig. 5.1 se prezintă structura tipică a unui amplificator izolație.

Pentru acest amplificator, expresia tensiunii de ieșire V_{out} este (5.1):

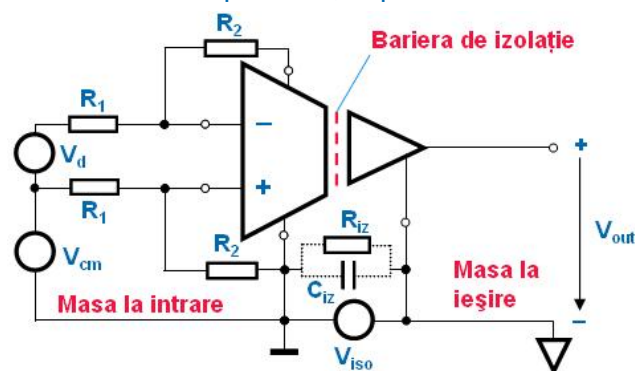

Figura 5.1

$$V_{out} = \frac{R_2}{R_1} \cdot \left(V_d + \frac{V_{cm}}{CMRR} \right) + \frac{V_{iso}}{IMRR} \quad (5.1)$$

Tensiunea de izolație V_{iso} este tensiunea care apare pe bariera de izolație. Contribuția adusă de V_{iso} la eroarea referită la ieșire este $V_{iso} / IMRR$, unde $IMRR$ este factorul de respingere al modului izolație (*Isolation Mode Rejection Ratio*).

V_d este tensiunea diferențială de semnal de intrare, iar V_{cm} reprezintă tensiunea de mod comun (referită la masa circuitelor de intrare). Curentul de fugă este curentul ce circulă prin bariera de izolație cu o anumită tensiune de izolație specificată aplicată între intrare și ieșire.

Caracteristici și termeni specifici amplificatoarelor izolație

Tensiunea de mod comun și tensiunea de mod izolație. Anumiți producători tratează tensiunea de mod comun și tensiunea de mod izolație în mod identic pentru descrierea folosirii și/sau caracteristicilor amplificatoarelor izolație. În principal această imprecizie în prezentare apare din nespacificarea masei circuitului în raport cu care se măsoară aceste tensiuni. Pentru multe aplicații este necesar totuși de a înțelege exact semnificațiile acestor termeni și diferențele dintre ei.

Când se fac legăturile în circuitul de intrare ca în fig. 5.1, tensiunea diferențială de semnal de intrare V_d poate fi suprapusă peste componenta V_{cm} în raport cu masa circuitelor de intrare. V_{cm} este **tensiunea de mod comun** și are în general ordinul de mărime ± 10 V, limitată de gama tensiunii de mod comun a etajului diferențial de intrare.

Tensiunea de mod izolație V_{iso} reprezintă diferența de potențial între circuitul de masă de intrare și circuitul de masă de ieșire (fig. 5.1). Mărimea tensiunii de izolație descrie diferența

de potențial pe care bariera de izolație poate să o suporte fără străpungere. Ordinul de mărime al tensiunii de izolație este de sute sau mii de volți. Această caracteristică a amplificatorului izolație permite două conexiuni de masă distincte ce se pot realiza oricând este necesar.

Ca urmare, amplificatoarele izolație se pot folosi în aplicații ce presupun tensiuni de mod comun foarte mari și în aplicații cu întreruperea buclilor de masă.

Multe aplicații implică un sistem de tensiuni de mod comun ridicate. În acest caz conexiunile se efectuează în așa fel încât tensiunile de mod comun să apară referite la masa circuitelor de ieșire (ca tensiune de izolație). Utilizând această conexiune, amplificatorul poate primi tensiuni de mod comun de ordinul 2000 V sau chiar mai mari.

Rejecția de mod comun și rejecția de mod izolație. Rejecția de mod izolație (*IMR*) este un alt termen la care unii producători se referă identic cu rejecția de mod comun (*CMR*). Confuzia apare din același motiv cu cel precizat anterior, respectiv din cauza nespecificării circuitului de masă în raport cu care se fac determinările. Discuția de mai sus ne ajută să identificăm diferența între *IMR* și *CMR*.

Rejecția de mod comun *CMR* este măsura în care etajul de intrare rejectează semnalele de mod comun referite la masa circuitelor de intrare în timp ce amplifică intrarea diferențială.

Rejecția de mod izolație *IMR* este măsura în care amplificatorul rejectează tensiunile de mod comun referite la masa circuitelor de ieșire în timp ce se transmite semnal prin bariera de izolație.

Factorul de rejecție al modului izolație *IMRR* este definit de ecuația (5.1). În acest fel, cunoscând capacitatea de rejecție a modului izolație a amplificatoarelor izolație, acestea se pot utiliza în aplicații unde sunt necesare rejecții ale tensiunilor de mod comun foarte mari, de ordinul 100, ..., 140 dB.

Valoarea tensiunii de izolație. Tensiune de test. Este important să cunoaștem semnificația tensiunii de izolație de curent continuu (precizată și garantată de producător în catalog) și relația sa cu valoarea reală a tensiunii de test aplicate.

Întrucât un test continuu la valoarea nominală nu este posibil în cazul produselor de consum (implicând o durată infinită), se acceptă în general realizarea testelor de înaltă tensiune (de valoare mult mai mare decât valoarea continuă nominală), dar pentru o durată scurtă (și bine precizată) de timp.

Deoarece testul de înaltă tensiune este distructiv (circuitele care nu rezistă se distrug în totalitate, devenind irecuperabile), este important de știut ce relație există între condițiile reale de test și valoarea continuă minim garantată.

Pentru aceasta se folosesc mai multe reguli empirice. De exemplu, firma Burr-Brown a ales o formulă foarte restrictivă:

$$V_{\text{test}} = 2 \cdot V_{\text{continuu}} + 1000 \text{ V}$$

Relația este folosită în aplicații în care sistemul de tensiuni tranzitorii nu poate fi precizat.

Când tensiunile reale sunt bine definite sau când tensiunea de izolație nu este continuă, utilizatorul poate alege pentru testare o relație mai puțin restrictivă pentru a stabili condițiile de test, ceea ce reduce numărul circuitelor distruse prin testare, respectiv reduce costul.

În general amplificatoarele izolație se folosesc în prelucrarea semnalelor când într-o aplicație apar una sau mai multe din următoarele cerințe:

- când izolația ohmică între sursa de semnal și ieșire este impusă (impedanța de izolație între intrare și ieșire mai mare de 10 MΩ);
- când se impun rejecții excelente ale zgomotelor și tensiunilor de mod comun (*CMR* > 100 dB);
- când se prelucrează semnale în prezența unor tensiuni ridicate de mod comun (*V_{cm}* >> 10 V).

Pornind de la aceste cerințe, cele mai multe aplicații se clasifică în 4 tipuri:

1. Amplificarea și măsurarea semnalelor de nivel scăzut în prezența tensiunilor ridicate de mod comun.

2. Întreruperea buclelor de masă și/sau eliminarea conectării la masa surselor. Amplificatorul izolație asigură intrare complet flotantă, eliminând necesitatea conexiunilor complicate la masa surselor.
3. Interfațarea între echipamentele medicale de monitorizare a pacienților și traductoare sau dispozitive care trebuie să fie în contact fizic cu pacienții. Astfel de aplicații impun nivele ridicate ale tensiunilor de izolație și curenți de fugă foarte mici.
4. Asigurarea protecției echipamentelor electronice. Tensiuni mari de mod comun apărute în mod aleator produc defecte imprevizibile ale echipamentelor. Curenții de fugă reduși și înalta capacitate de preluare a tensiunii de izolație a amplificatoarelor izolație ajută la protecția instrumentelor împotriva distrugerilor provocate de astfel de defecte.

Principiile fizice pe care se bazează construcția barierei de izolație determină și tipul de cuplaj utilizat. Astfel întâlnim:

- **cuplajul magnetic**, bazat în esență pe utilizarea transformatoarelor, la care nu apare conexiune între circuitul primar și cel secundar;
- **cuplajul optic**, utilizând optocuploare, transferul informației fiind asigurat prin modularea unei raze de lumină;
- **cuplajul termic**, utilizând în circuitul de intrare o rezistență de încălzire, iar în circuitul de ieșire o termorezistență, transferul de informație fiind asigurat prin intermediul fluxului termic.

Performanțele amplificatoarelor izolație variază în mod semnificativ, funcție de tipul de aplicație.

Astfel, în aplicațiile în care **banda și viteza de răspuns** sunt criteriile cele mai importante, cel mai bine se adaptează **cuplajul optic**.

Pentru aplicații la care se impune **acuratețe și liniaritate** pentru răspuns, **cuplajul magnetic** este soluția cea mai bună.

Cuplajul termic are avantajul **celui mai redus cost**, dar se poate utiliza numai pentru semnale de foarte joasă frecvență, având în vedere inerția mare a sistemelor bazate pe procese termice.